Таким чином, субфактор технологізованості японського суспільства має очевидні позитивні сторони, проте консерватори вважають, що це явище справляє також згубний вплив.

Загальний висновок, ми вважаємо, якнайкраще можна висловити такою думкою відомого письменника Харукі Муракумі: «Моя власна думка щодо японської (та хоч би якої мови) така: якщо вона хоче змінюватися, нехай змінюється. Будь-яка мова є живим створінням, подібно до мене, чи до вас. І як живе створіння вона повинна змінюватися. І ніщо не стане їй на заваді. Не існує такого поняття як спрощення. Будь-що може змінюватися лише на краще, або на гірше – але, зауважте, ніхто не здатен сказати на що саме» [7].

1. Алпатов В.М. Японія: мова та культура/ Алпатов В.М.— М.: Наука, 1988. 2-е вид. М.: Муравей, 2003. – 116 с. - (Першотвір); 2. Алпатов В.М. О соотношении исконных и заимствованных элементов в системе японского язика /Алпатов В.М.— // Вопросы языкознания. 1976, № 6. – с. 12-20; 3. *Ожегов С.И., Шведова Н.Ю.* Словарь русского языка. – 27-е изд. – М.: Азбуковник, 1997. - 1175, [1] с.; 4. Большой японско-русский словарь / Под ред. Н.И. Конрада. Т. 1–2. М.: Советская энциклопедия, 1970. - 1219 с.; 5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – С. 188; 6. http://www.wwo.jp/airly%20 shape-fn008.htm; 7. http://www.nytimes.com/2009/11/08/books/review/EParker-t.html; 8. http://www.hydramag.com/ 2010 / 04 / 17 / globish-technology-and-the-plight-of-the-japanese-language-part-two/

К. Головко,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ПЕРЕКЛАДНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ У ЯПОНІЇ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Стаття присвячена дослідженню історії становлення перекладної лексикографії у Японії та короткому огляду сучасної ситуації з двомовними словниками у межах трьох мов: японської, російської та української.

Ключові слова: *історія, лексикографія, двомовний словник, реєстр, лексика*

Статья посвящена исследованию истории становления переводной лексикографии в Японии и короткому обзору современной ситуации с двуязычными словарями в пределах трёх языков: японского, русского и украинского.

Ключевые слова: *история, лексикография, двуязычный словарь, реестр, лексика*

The article is concentrated upon research of the translational lexicography in Japan and also overview of the present state concerning bilingual dictionaries within three languages: Japanese, Russian and Ukrainian.

Key words: *history, lexicography, bilingual dictionary, word list, vocabulary*

Рівень розвитку лексикографічної справи в тій чи іншій країні залежить насамперед від розвитку в ній мовознавчої науки взагалі, від того, якої ваги надає мовному і культурному будівництву певне суспільство. На сьогоднішній день Японія належить до країн, де поряд із ґрунтовними лексикографічними дослідженнями активно видаються словники не лише філологічні, а й енциклопедичні та спеціальні.

«Особливість перекладної лексикографії і полягає насамперед у тому, що серед цілого ряду інших завдань, які виконують перекладні словники у культурному й громадсько-політичному житті, у науковій та виробничій діяльності кожного народу, вони завжди мають чітко окреслене практичне призначення – допомагати порозумінню між носіями різних мов» [Головащук, с.6]. Через ізольованість свого географічного та історичного середовища звичайні японці впродовж століть не мали прямого контакту з іноземцями, що автоматично позбавляло їх потреби вивчати іноземні мови та створювати словники. Перше їх знайомство з іноземними мовами, а саме китайською та декількома європейськими відбулося лише через твори класичної літератури, тобто книги. Саме це стало причиною надання переваги розвитку рецептивних навичок при навчанні іноземним мовам у порівнянні із репродуктивними. Традиційно склалося так, що вивчення та викладання іноземних мов у Японії відбувалося шляхом читання книг та їх перекладання за допомогою словника. Тому у світі за японцями закріпився образ нації-словникарів.

1. Історія словникарства у Японії

Виникненню лексикографічної справи взагалі Японія має завдячувати, перш за все, розвитку науки з укладання словників у Китаї, а пізніше, відповідно, у Європі та США. На ранніх етапах японської історії (близько 4 ст.) китайські ієрогліфи та основні лексикографічні принципи та поняття, разом із великою кількістю цінних книг довідникового характеру були завезені до Японії із Китаю. Через це, японська лексикографія по суті є китайською, яка засвоїла пізніше нові західноєвропейські елементи.

Відомий японський дослідник історії лексикографії Йосіда за 14 століть існування науки виділяє 5 етапів її еволюції.

1. Етап Зародження (еп. Нара (620 р.) - рання еп. Хейан (900р.)).
2. Етап Формування (середина еп. Хейан (901 р.) - пізня еп. Хейан (1183р.)).
3. Етап Розвитку (еп. Камакура (1184 р.) – еп. Муромачі (1603р.)).
4. Етап Популяризації (еп. Едо (1604 - 1868 рр.).
5. Етап Розквіту (еп. Мейджі (1868р.) та пізніше).

Перші словники почали з’являтися після ознайомлення з класичними зразками китайської літератури, задля читання якої японські вчені вивчали та редагували посібники з китайської писемності. Першим таким посібником, редагованим японськими вченими, прийнято вважати словник «Нііна» (7ст.), але, на жаль, він не зберігся

до наших днів. Найдавнішим словником, який і досі існує, є «Тенреібаншьомейгі», редагований Кукаєм. У словнику «Шінсенджікьо», у якому ієрогліфічні знаки розташовані за формальним принципом, подавалося тлумачення китайською мовою, в додаткові пояснення щодо значення та вимови маньйоганою. Цей словник можна віднести до двомовного словника (класично китайсько – японського) на зародковій стадії, проте основна частина була взята із китайського посібника і замінена на японські звуки, що по суті робить його китайським словником.

На початку X ст. з'явився перший словник, присвячений смисловому поясненню лексем. Книга мала назву «Вамьоруйджішьо» (931-938) і була умовно китайсько-японським словником енциклопедичного характеру, написаним китайськими ієрогліфами, які фонетично передавали японські значення. «Руіджюмьоогішьо» (кін. XIст.), укладений анонімно для студентів, що вивали Буддизм, був також важливим доробком у період Формування. Щодо ранніх японсько-китайских словників, якими японці користувалися для знаходження китайських ієрогліфічних відповідників японським, згадаємо Ірохадзіруісьо (кін.12 ст.), укладений Т. Тачібаною. Його прийнято вважати прототипом словників для практичного вжитку, але реєстр словника семантично повторював структуру *іроха* (японська силабічна абетка із 47 літер), і в ньому бракувало пояснення значень слів. Створення кани допомогло подалати труднощі , з якими стикалася японська мови при самовираженні китайськими ієрогліфами. Завдяки фонографічній системі кана (катакана та хірагана), японці отримали два шляхи транскрибування своєї мови: силабічно за допомогою абетки та ідеограматично за допомогою ієрогліфіки. Розвиток ранніх китайських та японських словників можна порівняти з ранніми етапами еволюції староукраїнської лексикографії, коли глоси (пояснення окремих слів і виразів у текстах) були будівельним матеріалом для перших східнослов'янських словників, які спиралися на давньоруські зразки. Тобто перші старослов'янсько - українські словники були попередниками одномовних та багатомовних українських словників XVII ст.

Протягом третього етапу лексикографічної еволюції у Японії, посібники зробили значний крок вперед у своїй японізації. Поступово коло їх користувачів вийшло за межі науковців, священнослужителів та вченої меншості і вони стали використовуватися широким загалом у якості посібників для читання та писання. Більш того, розвиток друку зробив доступними зручні паперові видання. «Каґакушю» (1444), випущений у двох томах і відредагований монахом із Кіото, був різновидом японського енциклопедичного словника. Він слугував підручником по китайській писемності та перевидавався багато разів із новими доповненнями. Пізніше, у XV ст. цей словник був узятий за зразок при створенні однотомного японського словника Сетсуйоосю, який набув такої популярності, що згодом йогу назву почали вживати як загальну назву для позначенні японських словників.

Початок четвертого періоду був відзначений появою монументального двомовного (японсько-португальського) словника, *Vocabulario da Lingoa de Iapam* (1603-1604 рр.), укладеного невідомим єзуїтським місіонером, а його кінець – виходом іншого двомовного (японсько-англійського) словника, *A Japanese and English Dictionary with an English and Japanese Index* (1867), автор якого був Д.К. Хепберн, відомий також

популяризацією системи транскрибування японської мови латиницею. Поява перших двомовних словників європейських мов мала неабиякий вплив на подальше формування лексикографічної традиції в епоху Едо. Першим словником японської мови, який подавав лексику систематизовано і повноцінно був Вакун-но-сіорі (1777-1887), укладений К. Таніґавою. Цей словник у 9-ти томах, реєстр якого в основному базувався на матеріалі класичних літературних творів є важливим етапом у розвитку сучасного япономовного словникарства. Загалом четвертий період можна схарактеризувати, як період появи двомовних словників японської та багатьох європейських мов (голандської, португальської, іспанської, російської, англійської).

П'ятий етап розвитку лексикографічної науки співпадає із періодом модернізації у сучасній Японії, тому природно виходить велика кількість двомовних словників, ведуться активні дослідження та зростає суспільний інтерес до вивчення іноземних мов. Узявши за зразок словник Хепберна, Такахаші редагує «Ваканґодзокуірохаджітен» (1888-1889 рр.), який класифікують, як один з найперших сучасних словників японської мови. Він містив багато енциклопедичної інформації. Проте з точки зору сучасної лексикографії, «Ґенкай», укладений Ф. Оцукі, вважається найвизначнішим японським словником, який побачив світ у 1889-1891 рр. Його дизайн був копією словника англійського Вебстера (Webster's dictionary). Після нього з'явилося багато інших словників, найбільшими з яких були «Дайніхон-кокуґо джітен» (Фудзанбо, 1915-1919 рр.), «Дайджітен» (Хейбоншя, 1934- 1936 рр.), «Ніхон-кокуго дайджітен» (Шьоґакукан, 1972-1976 рр.) . Щодо словників середніх та малих розмірів, то їх кількість перевищує півтори сотні, тому не вважаємо за необхідне перераховувати їх назви у даній статті. Щодо однотомних словників-довідників енциклопедичного та лінгвістичного змісту, двома найбільшими конкуруючими з них є Коджієн (Іванамі) та Дайджірін (Сансейдо).

Особливої уваги також заслуговують найбільші китайсько-японські словники, унікальність яких полягала у тому, що спочатку вони вважалися одномовними, оскільки реєстр складався із слів та словосполучень записаних китайськими ієрогліфами. Найвідоміші серед них: Канва-дайджітен (1903) та Дайджітен (1917). Дайканва джітен (1956-1960) у 13-ти томах, укладений Т. Морохасі, визнано одним з найвидатніших здобутків японської лексикографії.

2. Двомовні словники у сучасній Японії

Не буде перебільшенням сказати, що найбільша увага сьогодні у Японії, як і півстоліття тому приділяється створенню японсько-англійських та англо-японських словників, вони є найбільш ретельно опрацьованими та найчисленнішими. Науковою діяльністю з розвитку японської лексикографії активно займаються численні товариства та асоціації, найвідомішою з яких є Наукове товариство з дослідження англомовних словників (ACET英語辞書研究会), засноване у 1995 році.

На жаль, кількісно двомовні (російські та українські) японські словники значно поступаються англомовним, незважаючи на те, що російсько-японські мовні взаємини нараховують майже триста років. На сьогоднішній день найбільшим російсько-японським словником є Кенкюша рова джітен (『研究社露和辞典』 (1988 р.)), видавництва Кенкюша (перше слово у назві словника часто є назвою видавництва),

який нараховує 260 тисяч слів. Наступним за обсягом є Іванамі рошіаґо джітен (『岩波ロシア語辞典』 (1992 р.)), що вміщує 130 тисяч лексичних одиниць і належить до середніх словників. Далі перейдемо до малих за обсягом російсько-японських словників, які зараз наявні на полицях японських книжкових магазинів:

- Консайсу рова джітен (『コンサイス露和辞典』 (2003 р.)), 5-те вид. видавництва Сансейдо, 106 тис. слів. Вміщує багато розмовної лексики;
- Хакуюшя рошіаґо джітен (『博友社ロシア語辞典』(нове доповнене видання 1995 р.)) для початкового та середнього рівнів, 50 тис. слів;
- Рошіаґо міні джітен (『ロシア語ミニ辞典』 (1997 р.)), видавництва Хакусуйшя, 18 тис. слів;
- Пасупоото шьокю рова джітен (『パスポート初級露和辞典』 (1994 р.)), видавництва Хакусуйшя, 7 тис. слів.

Японсько-російські словники зустрічаються ще рідше, що пояснюється невеликим попитом на них і труднощами при укладанні для самих японських лексикографів. Для них при укладанні російсько-японського словника взяти за основу реєстру будь-яке авторитетне російське видання філологічного словника та перекласти його рідною японською мовою є завданням набагато простішим, аніж перекласти японський словник російською або будь-якою іншою мовою. Серед відомих на сьогодні японсько-російських словників зустрічаємо такі:

- Кенкюшя варо джітен (『研究社和露辞典』 (2000 р.)), видавництва Кенкюшя, 67 тис. слів;
- Консайсу варо джітен (『コンサイス和露辞典』(3-тє вид. 2005 р.)), видавництва Сансейдо, 44 тис. слів;
- Пурогурешібу танґочо (『プログレッシブ単語帳』 (2005 р.)), 7 тис. слів. Вміщує лексику різноманітної тематики: культура, економіка, IT тощо.

Незважаючи на розвиток двосторонніх українсько-японських відносин в останні десятиліття, зацікавленість японських громадян у вивченні культури та мови нашої держави зростає дуже повільними темпами. Як наслідок, видання україномовних словників у Японії, на жаль, знаходиться у зародковому стані. Нам відомий лише один частотний словник української мови, виданий на теренах Японії. Це Укураінаґо кісо 1500 го (『ウクライナ語基礎1500語』(1995 р.)), укладений Р. Куродою.

Будемо сподіватися, що із поглибленням економічних та культурних взаємозв'язків між Україною та Японію, пожвавляться також і мовні зв'язки, які спонукатимуть японських мовознавців та лексикографів створювати нові двомовні (українсько-японсько-українські) словники.

1. Головащук С.І. Перекладні словники і принципи їх укладання, Київ, „Наукова думка", 233с.; 2. Nagashima D. 1991. "Bilingual lexicography with Japanese" in F.J.Hausmann et al. (eds.), Volume 3, 313-9.; 3. Nakao K. "The state of bilingual lexicography in Japan: learners' English-Japanese/ Japanese-English dictionaries" The International Journal of Lexicography, 1998.; 4. Okimori T. et al. (eds.) 1996. The Encyclopedia of Dictionaries Published in Japan.Tokyo: OUFO; 5. Yoshida K. 1971,"Jisho no rekishi"(History of dictionaries in Japan) in A.Itakura ed.Goishi. Tokyo: Taishukan, 413-537.